O‘ZBEK OILASIDA MILLIY AN’ANALAR VA OILAVIY QADRIYATLARNING AVLODLARARO UZVIYLIGI

Habibjonova Nodira Shavkat qizi
Namangan davlat pedagogika instituti stajyor-o‘qituvchisi
G-mail: habibjonovanodira@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada o‘zbek oilasida milliy an’analar va oilaviy qadriyatlarning avlodlararo davomiyligi, ularning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati, oilaviy barqarorlik va jamiyat ma’naviy taraqqiyotidagi o‘rni tahlil etilgan.*

Kalit so‘zlar*: Oila, milliy an’analar, oilaviy qadriyatlar, avlodlararo uzviylik, tarbiya, ma’naviyat, meros, urf-odat, hamjihatlik, hurmat, o‘zaro yordam, milliy o‘zlik, barqarorlik, jamiyat.*

KIRISH

Oila jamiyatning eng muhim va fundamental ijtimoiy institutlaridan biri bo‘lib, uning barqarorligi va farovonligi jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan hisoblanadi. Insonning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiylashuvi, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni egallashi hamda jamiyatdagi xulq-atvor me’yorlarini o‘zlashtirishi, avvalo, oilaviy muhitda amalga oshadi. Shu bois oilaning mustahkamligi, undagi sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhit va oila a’zolarining huquq hamda manfaatlarini ta’minlash masalalari jamiyatning barqaror rivojlanishi bilan bevosita bog‘liqdir. Bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi, aholining turmush tarzidagi o‘zgarishlar, mehnat migratsiyasi, bandlik bilan bog‘liq muammolar, oilaviy

nizolar, ajrimlar, farzandlar tarbiyasi va boshqa ijtimoiy omillar oilaning barqarorligiga muayyan ta’sir ko‘rsatmoqda. Mazkur holatlar oilalarni qo‘llab-quvvatlash, ularning manfaatlarini himoya qilish va ijtimoiy farovonligini ta’minlashga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, oila manfaatlarini himoya qilish va uning farovonligini ta’minlashda davlat, mahalla, nodavlat notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalari va ijtimoiy xizmatlar o‘rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur hamkorlikni takomillashtirish orqali oilalarning ijtimoiy muammolarini kompleks hal etish, oilaviy barqarorlikni mustahkamlash va jamiyat farovonligini oshirish imkoniyatlari kengayadi.Shundan kelib chiqib, ushbu maqolada oila manfaatlarini himoya qilish va farovonligini ta’minlashda fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy roli, ularning oilalar bilan hamkorlik mexanizmlari, mavjud muammolar hamda mazkur yo‘nalishni takomillashtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Oila insonning ijtimoiylashuvi boshlanadigan eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o‘zbek oilasida kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, o‘zaro mehr-oqibat, qarindoshlik rishtalarini asrash, mehmondo‘stlik va oilaviy mas’uliyat kabi qadriyatlar kundalik hayot jarayonida shakllanib, yosh avlod ongiga singdirib boriladi. “Shu jihatdan oila nafaqat biologik avlod davomiyligini, balki ma’naviy-madaniy merosning avlodlararo uzviyligini ham ta’minlovchi muhim ijtimoiy institutdir”[1]. Oilaning ushbu vazifasi ayniqsa yosh avlodning milliy o‘zligini shakllantirish jarayonida yaqqol namoyon bo‘ladi. Oilada kundalik munosabatlar orqali beriladigan tarbiya milliy qadriyatlarning saqlanib qolishi va keyingi avlodga yetib borishining tabiiy mexanizmini yaratadi. Milliy an’analar xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etadi. O‘zbek oilalarida farzand tarbiyasida kattalarning hayotiy tajribasidan foydalanish, ota-onaga hurmat, qarindosh-urug‘lar bilan yaqin munosabatni saqlash, hashar, marosimlarda hamjihatlik kabi an’analar muhim tarbiyaviy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. “Mazkur an’analar oilada bevosita amaliy faoliyat, shaxsiy namuna va kundalik muloqot orqali yosh avlodga uzatiladi”[2]. Avlodlar o‘rtasidagi munosabatlar oilaviy qadriyatlarning saqlanishi va rivojlanishida alohida ahamiyatga ega. Bobo-buvilar, ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi muntazam muloqot orqali oilaning tarixiy xotirasi, urf-odatlari, hayotiy tajribasi hamda axloqiy me’yorlari yosh avlodga yetkaziladi. “Shuning uchun avlodlararo muloqotning uzluksizligi oilaviy qadriyatlarning faqat saqlanib qolishini emas, balki zamonaviy sharoitga mos ravishda qayta talqin qilinishini ham ta’minlaydi”. Bu jarayonda ota-ona va katta avlod vakillarining shaxsiy namunasi muhim tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Chunki bola milliy

qadriyatlarni faqat tushuntirish orqali emas, balki oiladagi real munosabatlar va xatti-harakatlarni kuzatish orqali ham o‘zlashtiradi[3].

Avlodlararo muloqotning kuchli bo‘lishi oilada o‘zaro tushunish va hurmat muhitining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, katta avlodning tajribasi yoshlarning zamonaviy qarashlari bilan uyg‘unlashib, oilaviy qadriyatlarning yangi sharoitlarda davom etishiga imkon beradi. O‘zbek xalqining milliy mentalitetida kattalarni e’zozlash, ularning hayotiy tajribasi va maslahatlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish muhim qadriyatlardan biri sanaladi. Ushbu an’ana oilada bolaning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish, mas’uliyat va hurmat tuyg‘ularini rivojlantirishga xizmat qiladi. “Kattalarga hurmat tamoyili avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy bog‘liqlikni mustahkamlab, oilaning ichki barqarorligini ta’minlovchi omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi”[4]. Mazkur qadriyat yosh avlodda nafaqat hurmat, balki mas’uliyat va muomala madaniyatining shakllanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun kattalarga hurmat an’anasini zamonaviy tarbiya jarayonida mazmunan davom ettirish oilaviy barqarorlik uchun muhim ahamiyatga ega.

Mehmondo‘stlik, qo‘ni-qo‘shnilar bilan yaxshi munosabatda bo‘lish, qarindoshlik rishtalarini mustahkamlash o‘zbek oilaviy madaniyatining muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ushbu qadriyatlar oilaning yopiq doiradagi munosabatlari bilangina cheklanmay, uning mahalla va keng jamoatchilik bilan ijtimoiy aloqalarini ham mustahkamlaydi.”Natijada oilada shakllangan hamjihatlik va o‘zaro ko‘mak tamoyillari keyingi avlodning ijtimoiy xulq-atvoriga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi”[5]. Bunday qadriyatlarning davomiyligi oilaning jamiyat bilan aloqalarini mustahkamlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, o‘zaro yordam va hamjihatlik kabi an’analarning yosh avlod tomonidan o‘zlashtirilishi jamiyatda ijtimoiy birdamlikning kuchayishiga zamin yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbek oilasida milliy an’analar va oilaviy qadriyatlar jamiyatning ma’naviy-ijtimoiy barqarorligini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Oilada shakllangan mehr-oqibat, o‘zaro hurmat, kattalarni e’zozlash, kichiklarga g‘amxo‘rlik, qarindoshlik rishtalarini asrash va hamjihatlik kabi qadriyatlar avloddan avlodga o‘tib, milliy o‘zlikning saqlanishiga xizmat qiladi. Mazkur qadriyatlarning davomiyligi, avvalo, oilaviy tarbiya va avlodlararo muloqotning muntazamligiga bog‘liq bo‘lib, katta avlodning hayotiy tajribasi yosh avlod uchun muhim tarbiyaviy manba vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, ota-onaning shaxsiy namunasi farzandlarda milliy qadriyatlarga nisbatan hurmat va ularga amal qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, mehmondo‘stlik, o‘zaro yordam, qarindoshlik munosabatlarini mustahkamlash va

jamoaviy hamjihatlik kabi an’analar oilaviy doiradan tashqariga chiqib, mahalla va jamiyatdagi ijtimoiy aloqalarning rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Biroq globallashuv, urbanizatsiya va zamonaviy turmush tarzining kengayishi natijasida ayrim an’anaviy qadriyatlarning namoyon bo‘lish shakllarida o‘zgarishlar yuzaga kelayotganini ham hisobga olish lozim. Shu sababli milliy an’analarni o‘zgarmas shaklda saqlashdan ko‘ra, ularning mazmun-mohiyatini zamonaviy ijtimoiy sharoit bilan uyg‘unlashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo‘ladi. Bunda oila bilan bir qatorda ta’lim muassasalari, mahalla va jamoatchilik institutlarining hamkorligi yosh avlodda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘un shakllanishiga imkon yaratadi. Avlodlararo muloqotni mustahkamlash, oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish va milliy merosga hurmat ruhini kuchaytirish orqali oilaviy qadriyatlarning uzviyligini yanada barqarorlashtirish mumkin. Umuman olganda, o‘zbek oilasida milliy an’analar va oilaviy qadriyatlarning avlodlararo davomiyligini ta’minlash milliy o‘zlikni asrash, oilaviy barqarorlikni mustahkamlash va jamiyatning ma’naviy taraqqiyotini ta’minlashning muhim shartlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo‘rayev N., Fayzullayev T. O‘zbekiston tarixi: yangi davr. – Toshkent: Sharq, 2009. – 560 b.

2. Karimov I.A. Ona yurtimiz baxt-u iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015. – 304 b.

3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.

4. Oila psixologiyasi: darslik / G‘.B. Shoumarov tahriri ostida. – Toshkent: Sharq, 2010. – 296 b.

5. O ‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 76 b.